

L. NAGY ZSUZA

Az olasz érdekek és Magyarország 1918–1919-ben

A hosszú évszázadokra visszanyúló magyar—olasz kapcsolatok történetének még ma is akad kevésbé ismert, alig feltárt fejezete; ilyen a két ország viszonya az első világháborút követő esemény- és problémadús esztendőben.¹ Az a kép, amely erről az időről a hazai levéltárak, a publikált források (melyekből éppen az olaszok szinte teljesen hiányoznak), a széleskörű irodalom és a korabeli sajtó alapján tárul elénk, csak az olasz, jugoszláv és egyéb levéltárak előttünk még ismeretlen anyagával válhatna teljessé. Így e cikk is csak megközelíteni tudja a kormányok, hivatalos szervek törekvéseit, kapcsolatait.

A polgári demokratikus forradalom időszaka

Az első világháború ellenséges államokként, két szembenálló hatalmi csoportosulás tagjaiként találta Magyar- és Olaszországot. Olaszország a győztes nagyhatalmak között foglalt helyet, s amikor az Osztrák-Magyar Monarchia fegyverletételre kényszerült, a közös hadseregfőparancsnokság megbízottai Padua mellett olasz tábornokok előtt írták alá a fegyverszüneti szerződést.

1918 őszén — nem csekély ellentétek átmeneti megoldásaként — az olasz kormány átalakult, túlsúlyt kapott az a politikai irányzat, amely — szlávellenes éllel — az ország külpolitikai pozíciójának erőszakos megerősítését, nagyhatalmi státusának tényleges megteremtését tűzte ki célul. Vittorio Orlando miniszter-

¹ E rövid periódusról sem olasz, sem magyar nyelven nem jelent még meg a kapcsolatok minden ágát összefoglaló feldolgozás. *Franco Ferri*: Az olasz szocialista munkásmozgalom és az 1919-es magyar szocialista forradalom c. tanulmánya (megjelent: A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és nemzetközi hatása c. előadásgyűjteményben, Bpest. 1960. MSzMP KB Párttörténeti Intézete — Kossuth Kiadó) elsősorban a Magyar Tanácsköztársaság visszhangjára hozott adatokat, a teljesség igénye nélkül. Szintén munkásmozgalmi vonatkozású *Antoni Gramscin*ak két, 1919-ben kelt cikke, melyeket rövid bevezetővel ellátva *Kiss Aladár* publikált (Párttörténeti Közlemények, 1962. 3. sz.). *Guido Romanelli visszaemlékezése* (Nell'Ungheria di Bela Kun e durante l'occupazione militare romana. La mia missione maggio-novembre 1919. Udine, Doretti, 1964) az olasz misszió budapesti tevékenységéről jól használható megállapításokat tartalmaz, foglalkozik az olasz politikai törekvésekkel, a misszió és a Kormányzótanács viszonyával, de leginkább a magyar ellenforradalommal kiépített együttműködésükkel. A kötet érdekesen egészíti ki a román megszállás időszakára vonatkozó egyéb memoárokat, korabeli iratokat. Ezzel az időszakkal is foglalkozik: *Giorgio Maria Sangiorgi*: L'Ungheria dalla repubblica di Karoly alla reggenza di Horthy. Bologna, Nicola Zanichelli. MCMXXVII. — A magyar kormányok és az olasz politikai élet vezetőinek, különböző csoportjainak kapcsolatát tárgyaló történeti munka mind ez ideig nem látott napvilágot. A korszak egészére vonatkozó, s nagyobb összefüggéseket tárgyaló — elsősorban nyugati — szakirodalomban azonban gyakran találunk tárgyunkra vonatkozó utalásokat és viszonylag bőven meríthetünk a korabeli forrásokból. Az olasz történeti irodalmat a háborút követő időszak elsősorban a fasizmus előtörténeteként foglalkoztatja, s témákra nem terjed ki.

elnököt és külügyminiszterét, Sidney Sommitot támogatták ebben a vezető katonai személyiségek.²

Úgy látszott, a Monarchia katonai veresége és felbomlása megkönnyíti a cél elérését. Olaszország ugyanis Fiumét, a kikötő révén adriai és balkáni befo-lyást kívánt, amelyet ki akart terjeszteni az egész Duna-medencére, Magyar-országra is. Meg volt győződve arról, hogy elsősorban neki és nem Franciaország-nak vannak jogai Európának ezen a területén.³

Nagyhatalmi partnerei azonban törekvéseit nem csak nem támogatták, de saját igényeiket állították szembe azokkal; Fiume követelése pedig súlyos ellen-tétek, válságok forrása, kormánybuktató faktor lett. Francia- és Olaszország riva-lizálása egy sor országra kihatott és Közép-Kelet-Európa egyik legsúlyosabb tehertételét jelentette.⁴

A „nagyok” közül leginkább Olaszországnak volt szüksége külpolitikai sikerekre. A legszegényebb lévén az európai nagyhatalmak között, a háborút követően leginkább itt kellett számolni belső társadalmi feszítő erővel, radikali-zálódással, balratolódással. A belső ellentétek levezetésére szerették volna fel-használni a külpolitikai sikereket, a „győzelem gyümölesével” feledtetni a háború nyomorúságát. E sikerek elmaradásáért az angolszászok és franciák olaszellenes politikáját hibáztatták az olasz közvélemény előtt. Mussolini és köre, élenjárva a szövetségesek elleni hangulatkeltésben, valamint a kormány elleni támadásban, szívesen nevezte a nagyhatalmokat farkasoknak, rókák-nak, sakálóknak.⁵

Olaszország bel- és külpolitikailag egyaránt gyenge pozíciója elenged-hetetlenné, Orlando kormányának külpolitikai ambíciói pedig szükségessé tették, hogy partnereket keréssenek a Duna-medencében. Hatalmi érdekek realizálásáról lévén szó, nem csodálkozhatunk, ha a taktikai manőverek bővel-

² E külpolitikának azonban jelentékeny ellenzéke maradt még így is (ld.: *Dalle case di Giovanni Giolitti: Quarant'anni di politica italiana*. III. *Dai prodromi della grande guerra al fascismo 1910—1928*. A cura di Claudio Pavone. Istituto Giangiacomo Feltrinelli. Testi e documenti di storia moderna e contemporanea 8. Milano, 1962. 257. l.; *René Albrecht-Carrié: Italy at the Paris Peace Conference*. New York, 1938. 70—71. l.) s ez az ellenzék hamarosan, nem utolsósorban Mussolini révén, más oldalról is megerősödött. Orlando kormányának belpolitikai helyzetét; Fiume problémáját ld. még: *Ennio di Nolfo: Mussolini e la politica estera italiana (1919—1933)*. Padova, 1960. 3. s. k. l. Általában az olasz politikára ld. még: *Vittorio Emanuele Orlando: Memorie (1915—1919)*. A cura di Rodolfo Mosca. Milano. Rizzoli, 1960; *Silvio Crespi: Alla difesa d'Italia in guerra e a Versailles (Diario 1917—1919)*. Milano, Mondadori. 1937.

³ *Albrecht-Carrié: i. m.* 102., 113. l.; *J. H. Edwards: David Lloyd George*. London, 1930. II. köt. 564. l.; *Maxwell H. Macartney—Paul Cremona: Italy's Foreign and Colonial Policy 1914—1937*. London, New York, Toronto, 1938. 121., 196., 198., 208—209. l.; *C. A. Macartney: Hungary and Her Successors. The Treaty of Trianon and Its Consequences 1917—1937*. New York—Toronto, 1937. 316. l. Az olasz—jugoszláv ellentéteket legrészletesebben ismerteti: *Ivo J. Lederer: Yugoslavia at the Paris Peace Conference (A Study in Frontiersmaking)*. Yale University Press. 1963. 77. s. k. l. és *V. E. Orlando: i. m.* — A kikötőt az antant 1915-ben Szerbiának ígérte. A háború végén azonban már nem Szerbia, hanem az újonnan alakult délszláv állam, Jugoszlávia követelte az ígért beváltását, s igényét Franciaország a leghatározottabban támogatta. Olaszország ugyanakkor — sok más mellett — arra hivatkozott, hogy az a Szerbia, amelynek a kikötőt ígérték, tulajdonképpen nincs, tehát a saját követelése jogos.

⁴ A korszak egyik külföldi kutatója egyenesen úgy látja, hogy „a háború utáni ellentétek közül talán egy sem jelentett oly nagy veszélyt az európai béke fenntartására, mint a francia és olasz rivalizálás”. *Felix John Vondracek: The Foreign Policy of Czechoslovakia 1918—1935*. New York, 1937. 100. l.

⁵ *C. A. Macartney—A. W. Palmer: Independent Eastern Europe. A History*. London, New York, 1962. 197—198. l.; *di Nolfo: i. m.* 9., 12. l.

kedtek első tekintetre ellentmondásos és érthetetlen lépésekben, megnyilatkozásokban. A franciaellenes fővonal azonban töretlenül érvényesült.

Jugoszláviával kapcsolatban az olasz politika arra irányult, hogy az új államot meggyengítse, s ezzel a franciákat is visszaszorítsa. Jugoszláviától nem csak Fiumét akarta megszerezni, de igyekezett növelni az ország belső nehézségeit, tartósítani a jugoszláv—román ellentéteket (Bánát), és általában megakadályozni együttműködését a szomszédos országokkal.⁶

A háború utolsó éveiben kialakult kapcsolatait felhasználva megpróbált konkurrálni a franciákkal Csehszlovákiában a Piccione tábornok parancsnoksága alatt kiküldött olasz katonai misszió, a csehszlovák hadsereg vezetésében résztvevő olasz tisztek révén.⁷ Magatartása azonban a csehszlovákok irányában nem volt egyértelmű. A tőssini vitában például velük szemben a lengyelek melletti rokonszenvének adott kifejezést, és határozottan szembeszállt Benešék dédelgetett tervével, a franciák álláspontjával a csehszlovák—jugoszláv korridor létrehozását illetően. Ugyanakkor a korridor opponálását kamatoztatni akarta Magyarországon, amely a terv megvalósítása esetén további jelentős területeket veszített volna.⁸ Érthető tehát, ha az egyébként is francia orientációra hangolt csehszlovák közvélemény, mely Csehszlovákia remélt dunamedencei vezetőszerepét szintén veszélyeztetve látta az olaszok magatartása miatt, nem fukarkodott a támadásokkal. Különösen akkor, amikor kiderült, hogy Olaszország együttműködésre törekszik Magyarországgal is.⁹ E sokoldalú olasz politika következtében a korszakban a legkülönbözőbb olasz inspirációjú blokkokat tartották lehetségesnek.¹⁰

⁶ Ld. többek között: I documenti diplomatici italiani. Sesta serie: 1918—1922. Vol. I. (4 novembre 1918—17 gennaio 1919). Ministro degli Affari Esteri, Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici. Roma. MCMLVI. (a továbbiakban: I documenti) számtalan iratát; Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference. Washington. 1947 (a továbbiakban: Papers PPC) XII. köt. 475. I. A. C. Coolidge 1919. febr. 27-i jelentése; Documents on British Foreign Policy 1919—1939. First Series (a továbbiakban: Documents) VI. köt. London. 1956. 63. I. Rattigan bukaresti angol követ jelentése 1919. júl. 9.; Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919—1920. Szerk.: B. Krizman, B. Hrabak. Institut društvenih nauka. Odeljenje za istorijske nauke. Serija III-Grada. Beograd, 1960; valamint Ivo J. Lederer: i. m.

⁷ *Ludovít Holotík*: Úloha talianskej a francúzskej vojanskej misie na Slovensku r. 1919. Historický časopis, 1953. 4. sz. és 1954. 1. sz.

⁸ A korridor osztrák és magyar területek igénybevételével biztosított volna kijárást az Adriához. Jellemző az olasz magatartásra, hogy a terv nyílt elutasítása mellett bizalmasan közölték Benešsel, ha Fiume olasz kézen lenne, támogatnák a korridort. Archiv Ministerstva zahraničních vecí. Pařížský archiv. Prága (a továbbiakban: AMZ -PA) 43. köt. 4710. sz. Helyzetjelentés a békekonferenciáról dátum nélkül.

⁹ Ezt a hangulatot jól tükrözi a prágai sajtó. Ld.: Bohemia, 1918. nov. 20. reggeli kiadás: Schwere Gegensätze zwischen den Jugoslaven und den Italienern; uo. 1919. jan. 29. reggeli kiadás: Der tschechische Korridor zur Adria. Italienischer Widerstand gegen den französischen Plan. — Nem volt jó hatása annak sem, hogy néhány olasz tiszt helytelenítette a prágai kormány szlovákiai területei igényének egy részét [Státní slovenský ústřední archiv, Bratislava. Minister československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska (a továbbiakban: SSA-MO MPS) Ref. prez. voj. vecí, A.-288/815. jelentés 1919. márc. 2-áról.] és egyéb módon is kifejezte rokonszenvét Magyarország iránt (AMZ—PA 48. köt. 4873. sz.).

¹⁰ Bohemia, 1919. febr. 8. reggeli kiadás: Italien für einen Bund zwischen den Deutschen und Ungarn — gegen die Südslaven; P. S. Wandycz: France and Her Eastern Allies 1919—1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno. Minneapolis, 1962. 94. l. ezzel szemben olasz—magyar—lengyel blokk tervét említi. — Erdemes megjegyezni, hogy ugyanakkor a magyar kormány egy jugoszláv—magyar—lengyel együttműködés érdekében fáradozott. OL KÜM Res. pol. 1919—996.

Olaszország terveiből és próbálkozásaiából Magyarország sem maradhatott ki. A szövetségesek ígérete, az utóbb bejelentett követelések ellenére 1918 végén Fiume — forma szerint — még Magyarországhoz tartozott, s nem lehetett látni, vajon lesz-e becsatlósása a magyar kormányhoz a kikötő sorsába. E mellett Magyarország mint gazdasági-politikai befolyási terület, mint Jugoszlávia szomszédja szintén fontos volt az olasz törekvések szempontjából.

A teljesen elszigetelt, legyőzöttként kezelt, külpolitikai kapcsolatokkal nem rendelkező polgári demokratikus kormány számára minden olyan lépés, amely a szövetségesekkel való kapcsolat megteremtésével, sőt, esetleg az egyik nagyhatalom hatékonyabb támogatásának megnyerésével kecsegtetett, igen nagyjelentőségű volt. A lehetőségek felhasználása azonban az adott viszonyok között oly sok nehézségbe ütközött, hogy szinte lehetetlenné vált. Károlyi és köre ugyan a háború alatt itthon úgy váltak ismertté, mint a demokratikus átalakulás és az antant orientációjú politika harcosai, nyugati kapcsolataikat azonban a döntő időben, a háború utolsó két évében, elvesztették. A nagyhatalmak és kis szövetségesek pedig egyáltalán nem honorálták Károlyi antantbarát politikáját, a demokratikus átalakulást, sőt, ennek továbbfejlődését a legnagyobb aggodalommal nézték. A Habsburg- király kezébe letett eskü, Jászi nemzeti programja nagyobb súllyal esett latba, mint azt a kormány gondolta. További nehézséget támasztott, hogy a kormányhoz — az általános antantbarátságon, wilsonizmuson túlmenően — nem volt kidolgozott külpolitikai programja, amely számbavette volna az adott realitásokat.

Olaszország érdeklődésének első jeleire tehát a magyar kormány kedvezően reagált, s a legális kapcsolatok felvételére lehetőséget nyújtott a fiumei magyar alkalmazottak, intézmények sorsának rendezése. Jászi ezért 1918 decemberében Fiuméba küldte Fülep Lajost, mint a magyar kormány megbízottját.¹¹ Fülep elutazása előtt nemcsak Jászival, hanem Berinkei Dénes akkori belügyi államtitkárral is megbeszélést folytatott. Tennivalóit nem határozták meg pontosan, de felhatalmazták további, az ország számára kedvező tárgyalások folytatására.¹²

Fiumében akkor szövetséges megszálló csapatok állomásoztak; az olasz egységek parancsnoka s az antant misszió legtekintélyesebb tagja Francesco Saverio Grazioli tábornok volt, aki már az első megbeszéléseken kijelentette Fülepnek, hogy olasz részről készséggel folytatnának messzebbmenő tárgyalásokat a magyar kormánnyal, s „a közeledés elősegítésére alkalmas módnak találja, ha olasz csapatok mennének Budapestre”.¹³

E javaslat háttérében az állt, hogy Magyarországon (Budapesten és Szegeden) csak francia csapatok állomásoztak, a Dunát ellenőrző antant bizottság pedig Bajánál, valamint Szabadkánál angol monitorokkal képviseltette

¹¹ Fülep Lajos, akkor fiatal tanár, a háború előtt éveken át élt Olaszországban, széleskörű személyes kapcsolatok fűzték haladó olasz értelmiségi-politikai körökhöz. Idehaza is ahhoz a csoporthoz tartozott (Balázs Béla, Lukács György, Mannheim Károly, Fogarassy László, Kodály Zoltán, Jászi stb.), amely tevékenyen támogatta a demokratikus átalakulást. A Tanácsköztársaság idején egyetemi tanár volt, majd megfosztották katedrájától. 1946-ban rehabilitálták. Ld.: Magyar Irodalmi Lexikon. Bpest. 1963. 368. l.

¹² 1918 decemberében kezdte meg munkáját, s erről írásos jelentésekben és szóbeli üzenetekben tájékoztatta Károlyi Mihályt. — Fülep professzor úr személyes közlése, amelyre a továbbiakban is támaszkodtam. Az értékes tanácsokért és segítségért ez úton is köszönetet mondok.

¹³ OL. KÜM. Res. pol. 1919—1132. Fülep Lajos jelentése.

magát, és indokolta az ekkor még eredményesnek ígérkező csehszlovák misszió példája.¹⁴

Míg Fülep válaszra és további utasításokra várt, Livio Borghese herceggel is tárgyalta.¹⁵ A herceg szintén megerősítette kormánya hajlandóságát a közvetlen érintkezésre, sőt, maga óhajtott rövid időn belül Budapestre utazni és Károlyival személyesen tárgyalni.¹⁶

Riccardo Zanella révén, aki a fiumei tanácsban vezető szerepet játszott, Fülep összeköttetést talált Orlando miniszterelnökhöz is, aki „megfelelő módon és formában” helyeselte a megbeszélések folytatását. Zanella olasz csapatok Budapestre küldéséről is beszélt Orlandóval, bár nem Fülep javaslatára. „Olasz csapatok jelenlétét ő sem (ti. Orlando) a bolsevizmus szempontjából tartja fontosnak, hanem inkább azért — s ehhez egy század elég volna —, hogy e révén közvetlen összeköttetést lehetne teremteni Budapest és Róma között. Helyénvalónak tartaná azonban — jelenti Fülep —, ha Elnök úr, bárcsak egy magánlevélben is Orlandóhoz, kifejezné ebbeli óhaját. Hátrány nem származhatna ránk belőle — hangsúlyozták az olaszok —, mert Orlandón és Sonnínón kívül senki sem tudna róla.” Ennek ellenére, Fülep hozzátette: „A magam részéről e lépést, ha tényleg sor kerül rá, szükségesnek tartom az angoloknál és amerikaiaknál teendő lépéssel kombinálni, hogy még a látszatát is elkerüljük az olaszokkal való különleges viszonyunknak.”¹⁷

A tárgyalások azonban e ponton hamarosan megszakadtak. Fülep nem kapott választ jelentéseire, hiába sürgetett azonnali és határozott döntést Károlyinál: „ha nem történik valami gyors és komoly lépés — írta —, (Olaszország) könnyen végkép elzárkózhatik minden közeledéstől, ami végzetes lehet, mert egyelőre csak az olasz kormány az, amely hajlandó Magyarország ügyét a békekonferencián támogatni . . .”¹⁸

1919 januárjában azonban a kormány több ok miatt is nehéznek találta, hogy egyértelműen döntsön. Nem volt határozott elképzelése arról, hogyan használja ki a nagyhatalmak ellentéteit, s nem akarta véglegesen Olaszország mellett lekötni magát. Maga az olasz javaslat is (csapatok behívása) nagy mértékben riasztó volt. Fontosabb volt azonban, hogy Károlyi és a kormány külpolitikájának alapja az Egyesült Államok megnyerése volt, s e tervet a túlságosan nyílt olasz orientációval nem akarták veszélyeztetni. Különösen nem ebben az időben, amikor éppen Budapesten járt két amerikai vezetésű misszió, s a magyar politikusok még azt remélték, Magyarország helyzetében ez úton döntő változás következik be.

Végül, de nem utolsósorban, a kormány számára további zavaró tényezőt jelentett, hogy a jugoszláv politikusok szintén éppen ekkor kezdtek érdeklődni Magyarországra iránt. Távolról sem sürgető, vagy túlzottan határozott kezde-

¹⁴ Olaszország 1918 decemberétől Párizsban szintén igyekezett hivatalos úton is elérni, hogy olasz csapatokat küldjenek Magyarországra, amikor Foch Bécs és Budapest megszállását szorgalmazta — francia csapatokkal. Ld.: I documenti, 226., 231., 253., 264., 273. stb. oldalakon.

¹⁵ Livio Borghese herceg a neves sienai család tagja volt, s az olasz—magyar kapcsolatok alakulásában nagy szerepet játszott. Hivatalosan az olasz kormány szerbiai teljhatalmú megbízottja volt, de ezt a tisztelet a jugoszláv állam megalakulása után előállott helyzetben nem töltötte be. 1919 márciustól júniusig Budapesten időzött, utóbb mint a budapesti olasz misszió politikai megbízottja. Júniusban Bécsbe ment, s ott később résztvett a szociáldemokrata vezetőkkel folytatott tárgyalásban.

¹⁶ ÖL KüM Res. pol. 1919—1131.

¹⁷ ÖL KüM Res. pol. 1919—1015.

¹⁸ Uo.

ményezésük a kormányban és a vezető politikai körökben nagy reményeket ébresztett, s nagy súllyal esett latba, amikor a további olasz tárgyalások felől kellett dönteni.

A kormány habozott, nem hozott döntést egy irányban sem, hanem megkísérelte valamennyi lehetőség egyidejű kihasználását abban a reményben, hogy így a legnagyobb előnyt biztosítja az országnak.

Fülep Lajos január 20-i, utolsó jelentésében — látva a kormány bizonytalanságát és helyesen mérve fel az erőviszonyokat — ezt írta Károlynak: „További ingadozásunknak jugoszláv és olasz orientáció között az lehet a következménye, hogy mind a két lehetőséget eljuttasszuk.”¹⁹ És bár megbízása erre egyáltalán nem volt, Grazioli tábornok segítségével Rómába utazott. Itt régi barátai közül mindenek előtt Giovanni Amendolával találkozott, s együttesen igyekeztek előkészíteni vezető politikai személyiségekkel folytatandó további megbeszéléseket. Amikor azonban kitűnt, hogy Budapestről nemcsak nem hagyják jóvá a lépéseit, de egyenesen egyéni eljárásnak tekintik és dezavválására készülnek, visszatért Budapestre.²⁰

Fülep elejtése s a fiumei illetve római tárgyalások megszakítása — a kormány bizonytalan politikájának megfelelően — nem jelentette az olasz—magyar tárgyalások teljes feladását. Éppen ellenkezőleg, azok folytatódtak január—februárban is, csak hogy most már Bécsben. A változás indokál a feltűnés elkerülése, a diszkréciónak szolgált, ami mindkét félnek megfelelt, mert, mint Zanella írta Budapestre, „az entente emberei, de főleg a franciák, nagyon éberesen vigyáznak...” Éppen ezért, amikor azt ajánlja, hogy a magyarországi sajtó Olaszországról szóló hírei, kommentárjai szakítsanak az eddigi ellenséges hanggal, nyomban hozzáteszi: „De természetesen nem úgy, hogy az ellenfelekben azt a gyanút ébressze fel, hogy Budapest és Róma között holmi egyezmény jött volna létre...”²¹

A tárgyalások Bécsbe koncentrálása célszerű intézkedés volt, mert itt a magyar követség minden további nélkül kapcsolatba léphetett a bécsi olasz misszióval, amelynek élén Roberto Segré tábornok állt. A missziót ellátták a polgári demokritikus Magyarországot népszerűsítő propaganda-anyaggal, majd Sonnino külügyminiszter titkárát, Bianchieri Chiappori Augustot tájékoztatták az újabb magyar javaslatokról.²²

A kormány azt kérte, Sonnino adjon lehetőséget személyes megbeszélésre, közvetlen kapcsolat megteremtésére. Charmant Oszkár bécsi követ 1919. február 3-i jelentésében közli Károlyival, hogy „Sonninótól megérkezett a válasz. Nem távozik el mostanában Párizsból. De el akarja küldeni egy megbízottját, akivel, mint üzeneti, egészen úgy beszélhetünk, mint övele magával. Az összejövetel helye nincs még megállapítva. Azt hiszem, Zürich lesz a legalkalmasabb. Onnan esetleg Rómába is el lehet azután menni.”²³

Mindez azonban egyáltalán nem jelentett egyértelmű állásfoglalást az olaszok mellett. Éppen ellenkezőleg; úgy látszik, mintha a Fülep által teremtett

¹⁹ OL KüM Res. pol. 1919—1015.

²⁰ Fülep Lajos személyes közlése, valamint OL KüM Res. pol. 1919—584 (gr. Csáky Imre levele Charmant Oszkár bécsi követhoz. 1919. febr. 6.).

²¹ OL KüM Res. pol. 1919—1014.

²² OL KüM Res. pol. 1919—584. — A misszió felállítására, feladatára ld.: I documenti, 352—353. l.

²³ OL KüM Res. pol. 1919 — 584. — Zanella már 1919. január 22-i levelében Fiuméba invitálja Charmant Oszkárt azzal, hogy onnan tovább mehetne Rómába, a kabinetfőnökkel folytatandó tárgyalásokra. OL KüM Res. pol. 1919—1014.

kapcsolatok elejtését és más vonalakon történt ismételt kiépítését inkább időnyerésre akarta volna felhasználni a magyar kormány, hogy ezalatt előrehaladást érjen el Jugoszláviával. Megerősödött, a hivatalos külpolitikában túlsúlyra jutott az a felfogás, amely a jugoszláv orientációt nemcsak reálisnak, de hasznosabbnak is ítélte, mint az olaszt. A kormány úgy vélte, hogy mivel eleve lemondott Horvátországról és egyéb területekről, Jugoszláviával a békekonferencia döntése előtt megegyezhet néhány vitás területi kérdés rendezésében. A további, messzebbmenő együttműködés alapját abban látták, hogy Jugoszláviának „hinterlandra”, Magyarországnak pedig kikötőre és ahhoz való kijáráshoz van szüksége. Lényeges tényező volt az is, amelyre Szilassy Ferenc berni magyar követ élesszemű, a nagyhatalmi erőviszonyokat reálisan megítélő jelentései hívták fel a figyelmet: a Duna-medencében, Magyarország ügyében Franciaországé a döntő szó, s ezért a francia pártfogást élvező Jugoszláviával való megegyezés és együttműködés a helyi eredmények mellett kedvezően befolyásolhatja általában a francia politikát.²⁴ Szilassy érvelését hatékonyan támasztotta alá a jugoszlávok területi ajánlata, az együttműködés egész perspektívája.²⁵ Ezzel a szegényes olasz javaslat nem versenyezhetett.

Szilassy, akárcsak Fülep Lajos, szintén óva intette a kormányt a kétoldalú, csak fiasóval végződhető kísérletektől, de szemben Fülleppel, egyértelműen a Jugoszláviával való együttműködés mellett foglalt állást.²⁶ Károlyi maga is ezt a felfogást vallotta, s ez meghatározta a további olasz—magyar viszonyt.²⁷ Ennek megfelelően, amikor Tacoli márki, nyilvánvalóan Sonnino üzenete értelmében, Budapestre érkezett, ajánlata meglehetősen hűvös fogadtatásra talált, bár az olasz csapatok behívásának gondolatát teljesen elejtette. Tacoli azt javasolta, hogy ha Magyarország a békekonferencián nem tudná megtartani Fiumét, „nyíltan azon kívánságának adjon kifejezést, hogy Fiume Olaszországhoz csatoltassék”. Olasz részről ennek fejében magyar vámterülettel rendelkező külön magyar szabadkikötő felállítását, és esetleg a magyar lobogónak a tengereken való elismerését helyezték kilátásba. Csáky gróf azonban rámutatott a márkinak arra, hogy Magyarországnak jobban megfelelne, ha a kikötő nemzetközi terület lenne, hiszen a hozzá vezető út Magyarországról Jugoszlávián át halad. Ezt a kijáratot pedig Olaszország nem biztosíthatta, s így a kikötő önmagában véve nem túl sokat ér. A további eszmecsere folytatását Csáky csak akkor vélte célravezetőnek, „ha a békekonferencián az olasz kormány pozitív állásfoglalására számíthatnánk bizonyos más kérdésekben”.²⁸

²⁴ OL KüM Res. pol. 1919—996, 1919—1133.

²⁵ A jugoszláv kormány hajlandó volt részben Dráva-menti, túlnyomóan magyarul lakta, valamint bánáti községek átadására. A Bánát hovatartozása akkor még eldöntetlen volt, Jugoszlávia és Románia csatároztak érte. A jugoszlávok a vitás területeket szívesebben látták volna a velük együttműködő magyar kormányzat fennhatósága alatt (OL KüM Res. pol. 1919—1133, 1919—1601). Románia, mely az egész Bánátot követelte, később is erősen sérelmezte, hogy végül is osztozkodnia kellett Jugoszláviával. A History of the Peace Conference of Paris Ed.: H. W. V. Temperley. London. 1920. III. köt. 29. l.

²⁶ OL KüM Res. pol. 1919—996.

²⁷ „Különösen osztom Követ Úr abbéli nézetét — és ebben jóformán minden komolyan gondolkodó politikai véleménye megegyezik az enyémmel —, hogy részünkre ezidőszerint az egyedüli célszerű külpolitikai orientáció a délszláv lehet” — írta Szilassynek. OL KüM Res. pol. 1919—982. — A. C. Coolidge szintén azt jelenti Párizsba, hogy a magyarok a románokkal szemben Szerbiával (sic) keresnek megértést. Papers PPC XII. köt. 475. l. 1919. febr. 27-i jelentés.

²⁸ PI Archivum, Károlyi per iratai. 2. doboz. 5. dosszié. Csáky gróf szigorúan bizalmas jelentése 1919. márc. 4-én. — Tacoli márki a bécsi olasz misszió „magyarországi politikai megbízottja” volt, akit Borghese követett hivatalosan is e beosztásban. G. Romanelli: i. m. 14. l.

Az olasz kapcsolatok értékelésének megváltozását mutatta, hogy Csáky csak igen lanyhán cáfolta Tacoli rosszalló megjegyzéseit a jugoszláv—magyar tárgyalások előrehaladásáról.²⁹ Tacoli március elején azzal utazott vissza Rómába, hogy ott tisztázza a további lehetőségeket, majd a megbeszéléseket Budapesten folytatják.

A magyar kormány mind tartózkodóbb magatartása nyilván nem tett jó hatást Rómában. Az olasz politikusok azt várták, hogy magyar részről egyértelmű helyesléssel találkoznak, s mielőbb eredményeket érnek el. Ez elmaradt, ugyanakkor az egész ügy rontotta presztízsét szövetségestársai előtt. A magyar kormány magatartásáért a jugoszlávokat okolták, s ezért, hogy a magyar—jugoszláv tárgyalásokat megnehezítsék, a valóságosnál sokkal előrehaladottabbnak, érettebbnek állították be az olasz—magyar kapcsolatokat.^{29a}

A kormány jobboldali, arisztokrata ellenzéke feltétlenül meg akarta erősíteni az olasz—magyar kapcsolatokat, mert az olasz csapatok behívásától várta a polgári demokratikus rendszer felszámolását. Szmrecsányi György, Pozsony város és megye főispánja, aki már november 4-én lemondott, mert nem volt hajlandó együttműködni Károlyiékkel, a bécsi olasz missziótól Rómába utazásának támogatását kérte. Kifejtette, hogy a „szláv blokkal szemben” „a csonka területű országnak” csak egyetlen komoly szövetségese lehet, mégpedig Olaszország. Ezért azt ajánlotta, az olaszok támogassák Magyarországot egy minél kedvezőbb béke elérésében, ezzel együtt szállják meg az országot, s így „állítsák helyre a rendet”.³⁰ Megbeszéléseit március elejéig folytatta, s akkor már úgy látszott, hogy az olaszok anyagilag is támogatják római útját.³¹

Szmrecsányi magánajánlata minden tekintetben megfelelt az olasz érdekeknek. Az olasz politikusok nem egyszer hivatkoztak arra a franciáknál, hogy pl. a latin népeknek össze kell fogniok a szláv blokk-kal szemben, az ország megszállását pedig már többször megkísérelték elérni.³²

Az események azonban elsöpörték a polgári demokratikus rendszert, s a különböző tervek elvesztették aktualitásukat.

A Tanácsköztársaság

Míg a polgári demokratikus rendszer alig foglalkoztatta a párizsi békekonferenciát, a Tanácsköztársaság kikiáltásával Magyarország egyszeriben fontos napirendi pont lett a tanácskozásokon. A magyarországi proletárdiktatúra az „ázsiai bolsevizmust” közép-európai valósággá tette; a forradalom hulláma — úgy látták — fenyegetően nyomul előre Nyugat-Európa felé. A magyarországi fordulat azt is jelentette, hogy a magyar kormány elutasította a békekonferencia határozatának végrehajtását, a semleges övezet felállítását (Vix-jegyzék).

A Párizsban kialakult hangulat és légkör a magyarországi terveiben változatlan olasz politikának különösen kedvező volt. A hivatalos olasz politika

²⁹ Ld.: Csáky gróf fent idézett jelentését.

^{29a} OL Küm Res. pol. 1919—1237; Ivo J. Lederer: i. m. 177—178. 1.

³⁰ I documenti, 471—472. 1. Biancheri Chiappori Augusto jelentése Sonninonak 1919. jan. 17.

³¹ AMZ — PA 7. köt. 731. sz. Jelentés a csehszlovák külügyminisztériumnak dátum nélkül.

³² A katonai vezetők támogatták Szmrecsányi javaslatát: I documenti, 471—472. 1. az id. jelentés. — A latin blokkról, és annak az említetténel szélesebb irányáról ld.: Albrecht—Carrié: i. m. 67. 1.

ugyan épp oly kevésbé rokonszenvezett a munkáshatalommal, mint a többi nagy hatalom, de képviselői jól látták, hogy az új helyzet nagyonis alkalmas saját pozíciójuk megerősítésére.³³ Ennek főként az volt az oka, hogy az angol-szászok a mohó és agresszív francia törekvésekben, a francia katonai vezetők tevékenységében látták a Tanácsköztársaság létrejöttének szinte egyetlen okát, s az egész Közép-Európára kiható új helyzetért elsősorban őket tették felelőssé.³⁴

Március 21-e után a francia és angol megbízottak elhagyták Budapestet, s az így megtisztult terepet az olaszok igyekeztek birtokba venni. Az olasz katonai misszió továbbra is itt maradt, hiába mentek jelentések arról, hogy szintén távozni fog,³⁵ s csatlakozott hozzá Borghese herceg, tükárával, Pignatelli di Cerchiarra herceggel együtt. Borghese szerette volna elérni, hogy mint valamennyi szövetséges hivatalos megbízottja maradjon Budapesten. Ez a terv, részben az amerikaiak elutasítása miatt, elbukott, mert jól tudták, hogy Borghesét egyedül az olasz különérdekek vezetik.³⁶ A herceg ennek ellenére maradt, egyelőre mint az olasz misszió nem hivatalos tagja, s Orlandónak azt írta, csupán rokoni kapcsolatai marasztalják a magyar fővárosban.³⁷

Borghese és a misszió munkatársai már a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt megismerkedtek a Kormányzótanács néhány majdani tagjával (Ágoston Péter, Kunfi Zsigmond stb.), s velük március végétől egyre szorosabb kapcsolat fenntartására törekedtek.³⁸ Olasz forráspublikációk hiányában és a memoírok szükségessége miatt viszonylag keveset tudunk arról, hogy — különösen a Tanácsköztársaság fennállásának első szakaszában — milyen tartalmú megbeszélésekre került sor. Az azonban nem kétséges, hogy a kormány centrista és jobboldali elemeinek támogatásával kívánták megakadályozni a proletárdiktatúra kiépítését. Ágoston később elmondta, hogy szerették volna új irányba lendíteni a magyar külpolitikát, s a szovjet szövetség helyébe az olasz orientációt állítani.³⁹

Az intervenció megindulásáig azonban az említetteken túl nem sok konkrét lépést tettek. A békekonferencia tárgyalásain azonban Orlando és az olasz delegáció a mérsékeltbb politikát követő angolszászokat támogatta a francia

³³ *Emil Tersen*: Az antant (különösképpen Franciaország) és a Magyar Tanácsköztársaság (1917—1919). Ld.: A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és nemzetközi hatása, 164. l.; *G. Romanelli*: i. m. 62. s. k. l.

³⁴ *Organization of American Relief in Europe 1918—1919. Documentes selected and edited by Suda Lorena Bane and Ralph Haswell Lutz. Stanford University Press. 1943. 517. l.* Sir E. Troubridge levele 1919. máj. 26.: Papers PPC XI. köt. Washington. 1945. 135. l. az amerikai békedelegáció ülésének anyaga 1919. márc. 27-én; *H. Nicolson*: Peacemaking 1919. London. 1934. 297. l.; Csicserin távirata Kun Bélához 1919. márc. 25-én. Közli: *Gábor Sándorné*: Dokumentumok Szovjetországról és a Magyar Tanácsköztársaság kapcsolatairól. Párttörténeti Közlemények 1961. 1. sz. 211. l.; *Népszava*, 1919. márc. 26. Megriadtak az antant imperialisták.

³⁵ Romanelli előadása szerint a misszió tagjai: Murari alezredes, Accame és Carbone századosok, nyolc katona, írnok stb. Politikai megbízottként tagja volt Tacoli márki is. *G. Romanelli*: i. m. 27. l.; Papers PPC XII. köt. 424. l. Ph. M. Brown 1919. márc. 25-i jelentése; *Franco Ferri*: i. m. 289. l.; *A. Gramsci*: i. m. 127. l.

³⁶ *G. Romanelli*: i. m. 28. l.; Papers PPC XII. köt. 418. l. N. Roosevelt jelentése 1919. márc. 26-án.

³⁷ *P. Mantoux*: Les délibérations du Conseil des Quatre (24 mars—28 juin 1919). Editions du Centre National de la Recherche Scientifique. Paris, 1955. I. köt. 80. l. 1919. márc. 29-i irat. — Borghesének valóban közeli rokonai voltak Budapesten: első unokatestvére volt Károlyi Fanni grófnőnek, Iloyos grófnő pedig Borghese hercegnő volt. *G. Romanelli*: i. m. 28., 56-57., 84. l.

³⁸ *P. Mantoux*: i. m. I. köt. 80. l. és PI Archivum Népbiztosok pere. 1920. júl. 14. 1822—1823. l. Ágoston Péter vallomása.

³⁹ Uo., valamint 1920. júl. 16. 1907. l.

katonai vezetők agresszivitásával szemben. De közben kísérletet tettek arra, hogy ezeket az erőszakos terveket saját érdekükben kihasználják. Ez történt abban a vitában, amelyben Foch marsall Bécs és Budapest katonai megszállását javasolta a forradalmi hullám megállítására érdekében. Az olaszok ekkor — missziójuk jelentéseire hivatkozva — azt akarták elérni, hogy a megszálló csapatok olaszok legyenek, és nem franciák.⁴⁰ Amikor e tervet elvetették, az olasz delegáció Magyarország ellen irányuló javaslatot nem tett. Ellenkezőleg, március végén, amikor a Kormányzótanács diplomáciai misszió Budapestre küldését kérte a békekonferenciától, az olasz delegáció — szemben Clemenceau elutasító álláspontjával — e kérést támogatta. A magyar jegyzéket Borghese juttatta el a békekonferenciához, s mert kezdetben arról volt szó, hogy Smuts kíséretében a herceg is ott lesz, teljesítését fontosnak tartották. E mellett kihasználták az alkalmat arra, hogy ismételten rámutassanak a francia politika káros következményeire.⁴¹ Végül azonban Borghese kimaradt a misszióból, sőt a látogatásról szóló jelentések, memoírok nemcsak jelenlétéről nem tesznek említést, hanem a misszió olasz tagjainak tevékenységét is a legnagyobb szűkszavúsággal kísérik.⁴²

Talán nem túlzás feltételeznünk, hogy Borghese budapesti szereplése, közvetítése közrejátszott abban, hogy Ph. M. Brown, a bécsi amerikai misszió Budapesten tartózkodó tagja, aki eddig meglehetősen háttérben maradt, március végétől igyekezett megerősíteni kapcsolatait a Kormányzótanács tagjaival, és Kun Bélával is többször tárgyalt. A körülmények alakulása folytán március végétől május elejéig, amíg Brown Magyarországon volt, a nagyhatalmak megbízottai között valóban ő jutott vezetőszerephez. Pozícióját egyedül az olaszoktól féltette.

*

Az intervenció gyökeresen új helyzetet teremtett a forradalom belső és külső viszonyaiban; belpolitikai nehézségei megnöttek, a nagyhatalmakhoz való viszonya szükségszerűen romlott. A békekonferencia ettől kezdve többé nem küldött missziót Budapestre, csupán jegyzékeket intézett a Kormányzótanácshoz. Az új helyzet azonban az olasz—magyar viszonyt nem hogy megromtatta volna, hanem inkább megélnkítette, a magyar fél számára gyümölcsözőbbé tette.

A budapesti olasz megbízottak magatartása és ennek ellentmondásossága az olasz politika kettősségét tükrözte: nemcsak az ellenforradalmi körökkel tartottak kapcsolatot; ők kezdeményezték és szervezték azokat a gazdasági ügyleteket is, amelyek a Kormányzótanács számára oly fontosak voltak a blokád fenntartása idején.

Az április végi katasztrofális fronthelyzetben az olaszok és az amerikaiak is megkísérik, hogy „megoldást” találjanak. Borghese kezdetben csupán a nagyhatalmakkal való tárgyalás lehetőségét csillantja meg a Kormányzótanács

⁴⁰ P. Mantoux: i. m. I. köt. 52 s k. l. az 1919. márc. 27-i ülés; Papers PPC XII. köt. 419. l. N. Roosevelt 1919. márc. 26-i jelentése.

⁴¹ P. Mantoux: i. m. I. köt. 80—83., 98—104. l. Papers PPC V. köt. Washington, 1946. 16. s k. l.

⁴² H. Nicolson, a misszió tagja, részletesen leírva útjukat, a misszió olasz tagjainak még csak a nevét sem említi. I. m. 292. l.

előtt bizonyos intézkedések visszavonása vagy mérséklése fejében.⁴³ Ez azonban nem konkurrálhatott Brown ajánlataival, Olaszország tekintélye és befolyása pedig meg sem közelíthette az Egyesült Államokét. Így a Kormányzótanács, időnyerésre törekedve, Brownnal tárgyalt elsősorban, Borghese javaslatait mintegy „tartalékoltá”.

Az olaszok azonban nem adták fel a reményt, újabb és újabb javaslatokat tettek. Brown a legnagyobb aggodalommal szemlélte Kun Bélának és a Kormányzótanács más tagjainak, valamint Borghesenek a tárgyalásait, s attól tartott, a „kibontakozás” megtalálásában az olaszok megelőzik.⁴⁴ Aggodalmait csak növelte, hogy május elején a budapesti olasz misszió létszámát felémelették, újabb tisztet, beosztottakat küldve Bécsből Budapestre.⁴⁵

Az olasz misszió megerősítése részben a Kormányzótanács lemondatásával, de részben a messzebb tekintő olasz tervekkel függött össze. A Segré tábornok utasítására május elején Bécsből Budapestre érkezett olasz tisztek nyomban felkeresték Kun Bélát — s az események mögött alaposan lemaradva —, azt proponálták, amennyiben a Kormányzótanács mérsékelt elemekből újjáalakul, ők biztosítják, hogy Budapest megszállását nem a román királyi csapatok, hanem a saját parancsnokságuk (Piccione tábornok) alatt álló csehszlovák egységek hajtják végre. Kun válasza természetszerűleg elutasító volt, hiszen május elején a Kormányzótanács már túljutott a válságon.⁴⁶

Május 12-én érkezett Budapestre Guido Romanelli alezredes is, hogy átvegye az olasz misszió vezetését. Ettől kezdve annak munkája jelentősen megélnékült, és sokirányúvá vált.⁴⁷

A kibontakozó olasz—magyar tárgyalásokat nemcsak Párizsban kísérték élénk figyelemmel. Csehszlovák részről legalább akkora érdeklődés mutatkozott meg, hiszen ezek közvetlenül is érintették őket. A prágai sajtó meglehetősen pontos tájékoztatást adva a megbeszélésekről, már a cikkek címeiben azok lényegére mutatott rá („Italien sucht Rückendeckung bei Ungarn?” „Bela Kun soll Italiens Interessen in Fiume schützen”).⁴⁸

Az olaszok rendkívül rugalmasan jártak el, s a megszállás ügyét, mivel az aktualitását elvesztette, nyomban levették napirendről. Viszont jól látták, hogy a blokád alatt álló Tanácsköztársaságnak nagy szüksége van fegyverre, lőszerre és élelmiszerre, ezt azonban legális úton nem tudja megszerezni. Felajánlották tehát segítségüket a hiányok pótlásában, a blokád kijátszásában. Az olasz aktivitásban — egyebek mellett — nyilván nagy szerepe volt a békekonferencián április végén kialakult ún. olasz válságnak, amelynek ismét Fiume

⁴³ PI Archívum Ágoston gyűjtemény. II. doboz. 12. dosszié. Ágoston Péter vallomása 1919. nov. 19-én.

⁴⁴ Papers PPC XII. köt. 460. l. 1919. máj. 4-i jelentése.

⁴⁵ Uo. 459. l. 1919. máj. 7-i jelentés.

⁴⁶ Uo., valamint 460. l. 1919. máj. 4-i jelentés. 464. l. máj. 12-i jelentés. — Segré elképzelését a Kormányzótanács lemondatásáról, esetleg olasz csapatok bevonulásáról *G. Romanelli*: i. m. 62—63. l. is említi.

⁴⁷ *G. Romanelli*: i. m. 10. s k. l. — G. Romanelli 1876-ban Sienában született, 1895-ben lépett a hadseregbe. Budapesti küldetése előtt nem volt különleges megbízatása, vidéken teljesített szolgálatot. — Monográfiámban (A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918—1919. Bpest. 1965. MTA Történettudományi Intézete — Kossuth Könyvkiadó) az olasz misszióval kapcsolatos kérdéseket — mivel G. Romanelli könyvét akkor még nem használhattam — röviden említem, s Romanelli szerepét sem sikerült ott pontosan megjelölnöm.

⁴⁸ Prager Tagblatt, 1919. ápr. 29. esti kiadás 1. l.

hovatartozása s Wilsonnak az olasz követeléssel szembeni merev elzárkózása volt az oka.

Mint Kunnak Böhmhöz intézett táviratából kiderül, az olasz misszió kereskedelmi egyezmények megkötését ajánlotta, s kész volt arra, hogy Fiumét a Tanácsköztársaság védelme alá helyezze.⁴⁹ Brown bizonyosra vette, hogy ajánlataik mögött Budapest olasz megszállásának vágya húzódik meg.⁵⁰

Ilyesmiről azonban — kimondva — nem esett szó, az olaszok semmiféle, a Kormányzótanács számára elfogadhatatlan igénnyel nem léptek fel. A Kormányzótanács részéről nemcsak természetes, de nagyon is szükséges volt az előnyös ajánlatok elfogadása.

Míg Budapesten e tárgyalások folytak, Párizsban Sonnino még francia kollégájánál, Pichonnál is határozottabban követelte a blokád szigorú alkalmazását, s annak felszámolását csak akkor látta lehetségesnek, ha Kun Béla kormánya megdőlt. Ő ajánlotta azt is, hogy az erre vonatkozó határozatot széles körben nyilvánosságra hozzák.⁵¹ Sonnino ugyan soha nem tudott olyan „liberális” álláspontra jutni a Tanácsköztársasággal szemben, mint Orlando, kettejük között nem egyszer volt véleménykülönbség, mégis lehetetlen nem gondolni arra, hogy egy ilyen javaslat tényleges, a Tanácsköztársaságra gyakorolt hatása semmit sem változtatott a korábbi helyzeten, a kívülálló számára pedig még úgy is tűnhetett, mint a szállítások elkendőzésére tett lépés.

A bécsi misszió különösen fontosnak tartotta a Magyarországhoz fűződő szálak erősítését. Segré azt tanácsolta Romanellinek, tanulmányozza, „milyen módon lehetne felhasználni misszióink egyedülálló és szerencsés budapesti helyzetét, hogy ti. majdnem egyedül, vetélytársak nélkül vagyunk itt, arra, hogy megteremtjük a Magyarországra való gazdasági behatolás bázisát”.⁵² Tervük szerint a Bécsben felhalmozott árukból szállítottak volna a Kormányzótanácsnak, Romanelli megfogalmazása szerint „a blokád felfüggesztése után”.⁵³ Ezen az alapon azonban — éppen a békekonferencia említett határozatának ismertetében — a Kormányzótanács nem kötött volna megállapodást, és nem is fizetett volna. Márpedig május derekán Tacoli márki szorgalmazására, Basselet de la Rosarie grófnak, valamint az olasz szindikátus képviselőjének (Benedetti) a Kormányzótanács tagjaival folytatott tárgyalásai után mintegy 25—35 millió Kr. értékű — hivatalosan élelmiszer — a valóságban fegyver, lőszer és élelmiszer szállítmányra kötöttek szerződést, s ezt júliusban újabb követte kb. 20 millió Kr. értékű textilárura, ruhaneműre.⁵⁴

A megrendelések kifizetése, az áru leszállítása, különösen a fegyverek esetében, egyáltalán nem volt egyszerű, hiszen Magyarország blokád alatt állt. Nemcsak a technikai nehézségeket kellett legyőzni, hanem a szövetségesek éber figyelmét is ki kellett játszani. A bécsi olasz misszió, valamint a szövetséges gazdasági- és segélyszervezetek olasz szekciói azonban leleményesek voltak.

A Kormányzótanács megpróbálta a kifizetéseket Bécsen keresztül lebonyolítani, de ezt az osztrák kormány lehetetlenné tette. Így a pénzt — az olasz

⁴⁹ PI Archivum Böhm személyi irattára. 2. doboz. 12. dosszié. 271/5; Prager Tagblatt, 1919. ápr. 29. esti kiadás: Bela Kun soll Italiens Interessen in Fiume schützen. 1. old.

⁵⁰ Papers PPC XII. köt. 466. l. 1919. máj. 12-i jelentése.

⁵¹ Papers PPC IV. köt. 694. l.

⁵² G. Romanelli: i. m. 63. l.

⁵³ Uo. 64. l.

⁵⁴ PI Archivum A Forradalmi Kormányzótanács ülésének jkv. 1919. máj. 17.; OL Küm Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/2. tét. 23917/1919.; G. Romanelli: i. m. 63. s. k. l.

misszió fedezete alatt — Budapestről vitték az osztrák határra, ahol azt Brucknál Segré tábornok megbízottai vették át.⁵⁵

Forrásaink szerint a szállítmányok zöme az Adriánál felhalmozott készletekből érkezett és rendszerint Bécsen át jutott el ugyancsak Bruckig, a magyar határig. A lőszer szállítmányok biztosításánál olasz katonák működtek közre, akik az osztrák határőrök nem túlságosan erélyes ellenőrzési szándékát könnyen elháríthatták.⁵⁶ Megtörtént, hogy az egyik szállítmányt az olaszok a szövetséges segélyszervezet vonatjához csatolták, amely élelmiszert, ruhaneműt, gyógyszert vitt Ausztriába. Megakadályozták, hogy a vonatok tartalmát a szervezet amerikai tisztjei a szokásnak megfelelően ellenőrizzék, s így a „segélyszervezeti árut” minden nehézség nélkül Bécsbe fuvarozták. Innen került aztán Bruckba.⁵⁷

Más alkalommal a bécsi olasz misszióra várt az a feladat, hogy a szövetségesek közvetítésével létrejött osztrák—csehszlovák megállapodás szerint átvegyék azokat az osztrák fegyvereket, amelyeket szénszállítás fejében Csehszlovákiának kellett továbbítani. Az átadást a csehszlovákok erélyesen és kitartóan sürgették, mert a fegyverre és lőszerre a magyar Vörös Hadsereg északi ellen-támadása idején igen nagy szükségük volt. Az osztrák kormány — súlyos belpolitikai következmények árán — eleget tett kötelezettségének, s a fegyverzetet átadta az olasz missziónak. A csehszlovák kormány erről mit sem tudva, egy ideig várt, majd erélyes támadást intézett az osztrák kormány ellen. Az, a maga igazának tudatában, hasonló módon tiltakozott. E esete-paté során derült ki, hogy a fegyverek az olasz misszió kezén tűntek el, s Párizsban attól tartottak, hogy nagy része így Magyarországra kerül. Ezekből a fegyverekből a csehszlovák hadsereg csak jóval az északi hadjárat után, augusztus elején kapott.⁵⁸

Ha számszerűen nem is tudjuk megállapítani, mit jelentettek az olasz hadianyag- és élelmiszerszállítmányok, s ha nem is tudjuk nyomon követni ezek útját-sorsát Magyarországon, mégis figyelemre méltó mozzanatait a két ország kapcsolatának.

Mindez természetesen hamarosan ismertté vált. A bécsi amerikai misszió saját béke delegációjának, az angol a Legfelső Gazdasági Tanácsnak, az osztrák külügyminiszter a bécsi francia missziónak, illetve a nagyhatalmak tanácsának tett jelentést. Ezeket megerősítették a bukaresti és római angol követek beszámolóí, Herbert Hoovernak a Legfelső Gazdasági Tanács amerikai vezetőjének értesülései, a román kormány intervenciója a bukaresti angol követtél.⁵⁹

Ezek az észrevételek azonban nem voltak olyan szenvedélyesek, mint a csehszlovák reakció. Június folyamán több jelentés is beszámolt arról, hogy az olaszok hatékonyan támogatják a magyar Vörös Hadsereget, s egybehangzóan az említett iratokkal, olasz katonák és tisztek szereplését ismertették, közölték a szállítmányok útvonalát, egyes esetekben előre jelezték a szerelvények érkezését.⁶⁰

⁵⁵ PI Archívum A Forradalmi Kormányzótanács ülésének jkv. 1919. máj. 17.; *G. Romanelli*: i. m. 65—66. l. Romanelli Basselet de la Rosarie grófot hibáztatja azért, hogy erről az osztrák hatóságok tudomást szereztek.

⁵⁶ Documents, VI. köt. 69. l. E. Beneš memorandumuma 1919. jún. 18-án: AMZ — PA 48. köt. 4886. sz. A zágrábi csehszlovák kirendeltség jelentése 1919. jún. 25-én.

⁵⁷ Papers PPC X. köt. 372—373. l.

⁵⁸ Organization of American Relief, 700. l. A C. Goodyearnek, a Coal Mission vezetőjének 1919. szept. 10-i jelentése; Papers PPC VI. köt. 257. l. Papers PPC VII. köt. 263—264. l. (a nagyhatalmak vezető tanácsának 1919. júl. 25-i értekezlete).

⁵⁹ Papers PPC X. köt. 345., 372—373., 378. l.; Papers PPC XII. köt. 530. l.; Documents, VI. köt. 20., 63., 88. l.

⁶⁰ AMZ — PA 48. köt. 4880., 72. köt. 69823. sz.

A Vörös Hadsereg sikeres előnyomulása Csehszlovákiában szinte pánikot keltett; az újságok naponta részletesen tudósítottak a szlovákiai eseményekről, keresve a felelősöket a váratlan kudarcért. A felháborodás részben valamennyi nagyhatalom ellen irányult. Az egyik lap, Klofačot idézve, ezt írta: „Ha az antant hatalmak nem lettek volna olyan puhák és kíméletesek, akkor ma már az egész dolog másképp állna és nem kellene vért ontani.”⁶¹

Azonban nem maradtak meg ilyen általánosságoknál, hanem nagyon határozott támadást indítottak az olaszok ellen. A katonai vereséget nagyrészt az olasz tisztok nyakába varrták,⁶² és ugyanakkor egész sor cikkben tárgyalták az olaszok Magyarországra küldött szállítmányainak ügyét. Köztudomású tényként tárgyalták, hogy az olaszok több milliós ügyletet kötöttek a Kormányzótanáccsal, amelynek keretében nagy mennyiségű rizst, zsírt stb. szállítanak a Vörös Hadseregnek.⁶³ Egy másik lap szerint viszont nem élelmisszert küldenek, hanem „fegyvert és löszert a magyar Vörös Gárda” számára.⁶⁴ Olyan hírek is megjelentek, hogy Olaszország és Tanács-Magyarország között szövetség jött létre, amelynek alapja a Csehszlovákia elleni offenzíva. A lap szerint ez már egyáltalán nem titok, és lehetetlennek tartja, hogy a nagyhatalmak ne tudnának róla.⁶⁵

A csehszlovák kormány természetesen határozottan tiltakozott az olaszok eljárása miatt. Beneš külügyminiszter terjedelmes jegyzéket intézett Balfour angol külügyminiszterhez, részletesen ismertetve a szállításokat.⁶⁶

Anyagunk, bár nem eléggé sokoldalú, s az olasz forrásokat nélkülözi, mégis kétségtelenné teszi az olasz—magyar kapcsolat tényleges létét. Ezért feltűnő, hogy a történeti irodalom e kérdést szinte egyáltalán nem érintette még.⁶⁷

A tiltakozások, bejelentések nyomán a békekonferencia június—júliusban több alkalommal napirendre tűzte az ügyet. Az előterjesztett vádakról azonban az olasz megbízottaknak nem volt tudomásuk, mint hangoztatták, és így Sonnino alapos vizsgálatot rendelt el. Ennek során a legfelső olasz hadvezetés, Diaz tábornok is, határozottan tagadta, hogy a szállításokhoz a Hadseregnek bármi köze lett volna. Azt azonban nem tartották lehetetlennek, hogy magánvállalatok közreműködtek. További vizsgálat ürügyén elérték, hogy a békekonferencia egy időre nem tért vissza e problémára.⁶⁸ Az olaszok július 27-re készítették el jelentésüket, amelyet a békekonferencia augusztus 1-én tűzött napirendjére. Ekkor azonban már elvesztette aktualitását, a nagyhatalmakat Magyarország vonatkozásában is egészen más problémák foglalkoztatták.⁶⁹

Közben a római angol követ felhívta az olasz kormány tagjainak figyelmét

⁶¹ Der Demokrat, 1919. jún. 4. reggeli kiadás: Die Ereignisse in der Slovakei.

⁶² Uo.

⁶³ Bohemia, 1919. jún. 29. Die italienisch—ungarische Freundschaft.

⁶⁴ Prager Tagblatt, 1919. máj. 30. esti kiadás: Italien für Sovjetungarn?

⁶⁵ Abendblatt. Vorabend-Ausgabe der Deutschen Zeitung Bohemia, 1919. jún. 14.: Ein Geheimbündnis Ungarns mit Italien?

⁶⁶ Documents, VI. köt. 69—70. l.

⁶⁷ *L'Holotik*: i. m. sem utal arra, hogy a csehszlovák—olasz viszony megromlásában e tényezőnek is szerepe lett volna, illetve magát az olasz—magyar kapcsolatot sem említi. Így kivétel számba megy *Vondracek* munkája, amely rövid utalást hoz, i. m. 36. l.

⁶⁸ Magáról a vizsgálatról nincsenek forrásaink. A magyar sajtó azonban később olasz lap-tudósítások alapján foglalkozott a triezsti be- és kiviteli hivatal felülvizsgálatával, Segré és Romanelli vád alá helyezésével, illetve átmeneti letartóztatásával. Az Újság, 1921. máj. 29.: Újabb részletek a Segré-Romanelli ügyben. majd aug. 27.: Segré olasz ezredest szabadon bocsátották. (A cím pontatlan, Segré tábornok volt.)

⁶⁹ Papers PPC VII. köt. 478—479. l. X. köt. 345., 372. l.

a keringő „álhírek” Olaszország szempontjából káros voltára, a bécsi angol misszió vezetője, Cuninghame pedig Borghese herceget igyekezett meggyőzni az ilyen akciók lehetetlenségéről. A válasz mindkét részről kategórikus tagadás volt, sőt, Borghese az egész „híresztelést” a franciák számlájára írta, mint újabb mesterkedésüket Olaszország ellen.⁷⁰ A francia sajtó valóban kihasználta az alkalmat, s a szállítmányokra vonatkozó első értesülésektől kezdve olaszellenes cikkeket jelentetett meg, nyíltan emlegetve Segré tábornok nevét, s Allizé is kampányt indított az olaszok ellen.⁷¹ Érthetetlen azonban, hogy a békekonzferencia fórumain egyáltalán nem, s a sajtóban is alig említették Romanellit vagy Borgheset, a többi szereplőről nem is szólva.

A figyelem és a támadások középpontjába kerülve a bécsi olasz misszió több alkalommal adott ki nyilatkozatot, s Romanellinek „azt tanácsolta, a leghatározottabb formában cáfoljuk meg a vádat”.⁷² Segréék többszöri cáfolata ezen túl azt is leszögezte, ha szállítás történt, abban csupán egy másik nagyhatalomnak lehetett része. Egyben tiltakozásukat jelentették be amiatt, hogy az ügyletben résztvevő személyek olasz katonai egyenruhával álcázzák magukat! A prágai lapok mindezt bőségesen kommentálták, nem a leghízelgőbb hangon, s a cáfolatoknak senki sem adott hitelt.⁷³

A lehető legtermészetesebb volt, hogy az olaszok ekkor nem vállalták a szállításokat, a magyar kormány pedig egyáltalán nem nyilatkozott. Utóbb azonban vezető olasz politikai személyiségek már nem tagadták a kapcsolatokat.⁷⁴

Az intervenció kudarca, az olasz—magyar kapcsolatok megadták a végső lökést a csehszlovák kormánynak, hogy fellépjen az olasz misszió ellen. Piccione és tisztjeinek helyét végérvényesen franciák foglalták el, s így a csehszlovákiai olasz tervek kudarcba fulladtak. Ezt az olaszok természetesen súlyosan sérelmezték, a franciák beavatkozásának tulajdonították, s az olasz újságok a Csehszlovákiával való barátság végéről cikkeztek. Prágában azonban ezt egyáltalán nem siratták.⁷⁵

Olaszország számára tehát nem hozott olyan eredményeket a Tanácsköztársasággal kiépített kapcsolat, mint azt remélték. Az együttműködésről Gramsci találoan írta: „az olasz kormány csupán a »szent önzés« diktálta célokat követte”, s Romanelli, „a kommunisták »barátja«, hűséges kiszolgálója volt a milanoi és genovai vas- és hajógyáros kapitalistáknak, akik minden adriai tengeri kikötőt szeretnének megkaparintani”.⁷⁶

Romanelli elégedetlen volt a fejleményekkel, mert vetélytársak nélkül „több sikert kellett volna elérnünk a kereskedelmi behatolás területén”. Azonban nagyobb eredmények csak akkor születhettek volna — írja — „ha

⁷⁰ Documents. VI. köt. 20., 94—95. l.

⁷¹ Uo. 95. l.; *Franco Ferri*: i. m. 285. l.; *A. Gramsci*: i. m. 127. l.; *G. Romanelli*: i. m. 66. l.

⁷² *G. Romanelli*: i. m. 96. l.

⁷³ Abendblatt. Vorabend-Ausgabe des Demokraten. 1919. jún. 6. Mobilisierung der Sokolschaft. Was von Italien verlangt wird. Bohemia, 1919. júl. 1.: Die angeblichen italienischen Waffenlieferungen nach Ungarn und Böhmen. *G. Romanelli*: i. m. 95—96. l.

⁷⁴ *Franco Ferri*: i. m. 289—290. l.

⁷⁵ *L. Holotik*: i. m.; Bohemia, 1919. jún. 7. Das Ende der tschechisch—italienischen Freundschaft. A cikk hosszan idéz a Corriere della Sera c. olasz lapból.

⁷⁶ *Franco Ferri*: i. m. 285. l. Idézet az Ordine Nuovo 1919. aug. 19-i számából. — 1922-ben Romanellit nagy ünneplésben részesítették Budapesten, elsősorban a magyar ellenforradalom érdekében kifejtett tevékenysége miatt. A „hálás magyarok” díszkarddal s a Strobl Alajos készítette mellszoborral ajándékozták meg.

római vagy párizsi felsőbb hatóságaink valamelyes fontosságot tulajdonítottak volna” ezeknek az ügyeknek, gyorsan és bátorítólag kezelik javaslataikat. Súlyos hibának tartja, hogy veszni hagyták „elsőbbbségi jogukat”.⁷⁷

Ennek ellenére azt tapasztalták, hogy a misszió iránt nőtt az elégedetlenség és bizalmatlanság az ellenforradalmi körökben. Ez megnehezítette, hogy a Kormányzótanács lemondatására irányuló régi tervüket előbbre vigyék a megvalósítás útján.⁷⁸

A magyar ellenforradalom inkább a nagyobb befolyással, tekintéllyel bíró angolszászok vagy franciák támogatását kereste, semmint a Kormányzótanácsal, Kunnal kapcsolatban álló olaszokét. Romanelli és a misszió ugyan széleskörű és rendszeres kapcsolatban voltak a Kormányzótanács ellenzékével, tőlük információkat kaptak, s őket tanáccsal látták el,⁷⁹ mégsem tudtak konkurrálni az angolszászokkal.

Június—júliusban, amikor a békekonferencia diplomáciai eszközökkel, majd döntő katonai beavatkozás előkészítésével siettetta a Kormányzótanács lemondását, Olaszország diplomatái és katonai vezetői meglehetősen passzívan viselkedtek, a rendkívül szenvedélyes vitákban kevéssé vettek részt. Megnyilatkozásaik ugyan mérsékeltek, de nem akadályozzák a kibontakozó eseményeket. Júniusban az olasz politikusok figyelme ismét teljes mértékben belső problémáikra koncentrálódik. Orlando és Sonnino, akik körömszakadtáig harcoltak Olaszország nemzetközi pozíciójának megerősítéséért, Fiume megszerzéséért, a kikötőre vonatkozó kompromisszumos megoldást nem fogadták el, a kormány lemondott. Helyét Nitti miniszterelnök foglalta el, akinek külügyminisztere Tittoni lett.

Nitti és munkatársai elsősorban a feszült, gazdasági és politikai bajokkal terhes belpolitikai helyzetet kívánták rendezni; Nitti a békekonferencia ügyét szinte teljesen Tittonira bízta.⁸⁰

Egyfelől a nacionalizmustól fűtött elégedetlenség, másfelől a munkásosztály sztrájkmozgalmai, rokonszenvmegnyilatkozásai Szovjet-Oroszország és a Tanácsköztársaság mellett szintén arra kényszerítették a kormányt, hogy elsősorban belügyekkel foglalkozzék.⁸¹

Magyarország tehát átmenetileg háttérbe szorult az olasz politikában, amiben természetesen szerepe volt annak, hogy júliusra a Tanácsköztársaság nemzetközi helyzete lényegesen megromlott, a nagyhatalmak erőfölénye és politikája közelívé tette megdöntését. Így Orlando bukása egyben az aktív kapcsolatok végét is jelentette a Tanácsköztársasággal.⁸² Az olaszok figyelme most már az ellenforradalmi csoportok felé fordult.

⁷⁷ *G. Romanelli*: i. m. 91. l.

⁷⁸ Uo. 93. s. k. l.

⁷⁹ PI Archivum. A. II. 11/86. Livio Borghese herceg 1920. aug. 27-i nyilatkozata Ágoston Péter ügyében; PI Archivum Népbiztosok pere, 1920. júl. 16. Ágoston Péter vallomása, 1948. l.; *Gábor Sándorné*: Az 1919. június 24-i ellenforradalmi kísérlet. Párttörténeti Közlemények, 1962. 2. sz.; *G. Romanelli*: i. m. különösen Az ellenforradalom. c. fejezet. — Ismeretes, hogy Romanelli többször közbenjárt „tűszok” kiszabadítása ügyében, majd interveniált a június 24-i ellenforradalom résztvevői érdekében. Ezzel kapcsolatban, de általában is, megértően, nem egy helyen elismeréssel nyilatkozik Kun Béláról. *G. Romanelli*: i. m. 136—138., 163. s. k. l.

⁸⁰ *Lloyd George*: i. m. II. köt. 891., 1282. l.; *Albrecht-Carrié*: i. m. 189., 197—199., 233., 235. l.; *di Nolfo*: i. m. 14. l.; *V. E. Orlando*: i. m. 16. s. k. l.

⁸¹ Az olasz belpolitikai helyzetet ld.: *di Nolfo*: i. m. I. fejezet.

⁸² Így értelmezték a helyzetet a kortársak is. Ld. pl.: Bohemia, 1919. jún. 29.: Die italienisch—ungarische Freundschaft.

A békekonferencián Tittoni maga is élénken támogatta azt az általános törekvést, hogy mielőbb „rendet teremtsenek” Magyarországon, mivel a magyar proletárdiktatúra példáját veszedelmesebbnek tartotta a szovjet-országnál.⁸³ Ugyanakkor csatlakozva Clemenceau határozott álláspontjához, leszögezte, hogy belpolitikai nehézségei miatt az olasz kormány nem adhat katonát a tervezett intervencióhoz.⁸⁴ Az olasz munkásság tiltakozása oly erős volt, hogy Nitti a készülődő általános sztrájk leszerelése érdekében kijelentette: „Nem fogunk beavatkozni a bolsevik kormány ellen”, sőt „külföldön állomásozó csapataink jó részét is visszarendeljük”. Hangsúlyozta, hogy „nem akarunk beavatkozni egyetlen ország belpolitikájába sem, bármilyen is az. Nem hiszem tehát, hogy indokolt lenne az általános sztrájk.”⁸⁵

Párizsban Tittoni azt ajánlotta, hogy ne nyílt intervencióval, hanem a szegedi ellenforradalmi kormány támogatásával döntsék meg a Kormányzótanácsot, mivel így az akció egyszerűen magyar belüggé válik,⁸⁶ s nyomban kész volt arra is, hogy olasz tiszteket küldjön Szegedre. Erre azonban nem került sor, mert sem a nagyhatalmak, sem kis szövetségeseik nem voltak hajlandóak a szegediekkel való együttműködésre, a franciák pedig nem óhajtották, hogy jól kiépített kapcsolataikat éppen olasz riválisuk zavarja meg.

Bécsben azonban Segré missziója és Borghese élénken résztvettek a szociáldemokrata vezetőkkel folytatott tárgyalásokban. Vittorio Cerruti lovag pedig, aki a háború előtt a bécsi olasz követség munkatársa volt, majd júniustól a budapesti misszió politikai megbízottja, Romanelli támogatásával Budapesten próbálkozott a tanácskormány lemondatásának előkészítésével.⁸⁷ Borghese Wekerle Sándor miniszterelnökletével kívánt kormányt alakítani, mert úgy vélte, az ő javára a szegediek hajlandóak lennének lemondani annak ellenére, hogy a kormányba négy szociáldemokrata miniszter is bekerülne.⁸⁸

De a tárgyalások vezetése Cuninghame kezében volt, s nem az olaszokéban. Igaz, Cuninghame Borghese közreműködését fontosnak tartotta, mert jó személyi kapcsolatokkal rendelkezett, de azért is, mert úgy vélte, tekintettel kell lenniük „Olaszország jelentős érdekeire Magyarországon”.⁸⁹ A franciák ezzel szemben megopponálták Cuninghame és Borghese személyi javaslatait, s meg voltak győződve arról, hogy Olaszországnak semmi keresnivalója sincs Közép-Európában, Magyarországon.⁹⁰

Június 18-án Romanelli is felutazott Bécsbe, hogy közvetlen tapasztalatok alapján tájékoztassa a szövetségesek megbízottait, s ekkor maga is tapasztalta Cuninghame jóindulatát, valamint Allizé és a francia misszió olaszellenességét.⁹¹

*

⁸³ Papers PPC VII. köt. 23. l. 1919. júl. 5-i ülés.

⁸⁴ Uo. 25. l. Ugyanakkor javasolta, tegyék lehetővé, hogy a Kormányzótanács a kisajátított javakat, főként valutát, külföldön értékesítse. Ennek értelmében a pénzügyi bizottságot utasították megfelelő intézkedések kidolgozására. Uo. 23., 28. l.

⁸⁵ Ld.: *Franco Ferri*: i. m. 283. l.

⁸⁶ Papers PPC VII. köt. 177—178. l. 1919. júl. 17-i ülés.

⁸⁷ Documents, VI. köt. 7. l. Cuninghame levele 1919. júl. 1-én. *G. Romanelli*: i. m. 175., 245. l. — Cerrutiról később a hazai újságok sokat cikkeztek, mert magyar nőt vett feleségül. Ld. pl.: *Az Újság*, 1923. okt. 24. Színházi rovat.

⁸⁸ PI Archivum Ágoston gyűjtemény. Napló, 1919. júl. 16-i bejegyzés.

⁸⁹ Papers PPC XII. köt. A. Halstead jelentése 1919. júl. 18.

⁹⁰ HL MNIF 1919. iktatlan. Közli: *Iratok az ellenforradalom történetéhez. I. Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon.* Bpest. 1956. 2. kiad. 108—109. l. Az irat a bécsi francia misszió 1919. aug. 2-i értekezletét ismerteti.

⁹¹ *G. Romanelli*: i. m. 217. s k. l.

A Tanácsköztársaság megdöntése után rövid ideig ismét megnőtt Romanelli missziójának szerepe, mivel a tábornoki bizottság megérkezéséig ők képviselték a szövetségeseket. Romanelli közvetített az első napokban Budapest és Párizs között; Borghese szorgalmazta a szociáldemokrata vezetők és a Bethlen-csoport együttműködését közös kormányalakításra; az olasz misszió többször közbelepett a román megszállás idején letartóztatott politikusok kiszabadítása érdekében s jelenlétük, magatartásuk ebben az időben más tekintetben is hasznosnak bizonyult.⁹² Olaszország ekkor nem zárkózott volna el attól, hogy Romániával együttműködve vegyen részt a magyarországi helyzet „tisztázásában”, kiszorítva innen a franciákat.⁹³

A későbbiekben a párizsi békerendszerrel elégedetlen magyar és olasz kormány bőségesen talált alapot és indokot a szorosabb együttműködés kiépítéséhez, az olasz expanzív törekvésekben ismét jelentős helyet kapott Magyarország. De a 30-as években Mussolini Olaszországa e térségben újból nála erősebb hatalomba, Hitler Németországába ütközött.

Ж. Л. НАДЬ

ИТАЛЬЯНСКИЕ ИНТЕРЕСЫ И ВЕНГРИЯ В 1918—1919 ГГ.

Резюме

В отечественной и заграничной литературе одинаково отсутствует исследование венгерско-итальянских правительственных связей в это время. Автор, используя свою монографию (Парижская мирная конференция и Венгрия в 1918—1919 гг. Будапешт, 1965) и на основе ставших лишь в последнее время доступными итальянских и чехословацких материалов исследует данную тему.

Автор рисует положение Италии после войны, сравнивая его с положением других великих держав, знакомит читателей со стремлениями Италии по отношению к странам бывшей Монархии (Югославия, Чехословакия) и говорит о венгерско-итальянских переговорах в г. Фиуме и в Вене.

В связи с инициативой Югославии автор указывает на дилемму венгерского правительства и рисует позицию правительства Карольи, предпочитавшего югославо-венгерские связи. Автор подробно исследует переговоры представителей буржуазно-демократического правительства с итальянскими политическими деятелями, их поведение, взаимные опасения и центральную проблему переговоров, вопрос о г. Фиуме.

Автор характеризует политику Италии после провозглашения Венгерской Советской Республики и вместе с тем особенно благоприятное положение Италии. Говорит о деятельности итальянской миссии и о поведении представителей Италии на мирной конференции.

Автор говорит об оживленных венгерско-итальянских связях после начала вооруженных боев и о роли Италии в деле обхода блокады. Так же говорит об изменениях в составе миссии, о роли Романелли, Боргезе и других.

Автор приходит к выводу, что в работе будапештской итальянской миссии наблюдалась двойственность, за которой таилось сопротивление французам. Она заключила соглашение с правительственным советом о доставке продовольствия, оружия и боеприпасов, однако в то же время воодушевляла контрреволюцию. Автор говорит и о возникших на западе дискуссиях в связи с итальянскими транспортом, а так же о позиции чехословацких руководителей и об общественном мнении Чехословакии.

⁹² PI Archivum Ágoston gyűjtemény. Napló. 1919. aug. 16-i bejegyzés, valamint Böhm Vilmos jelentése Bécsből 1919. aug. 5-én. — A román megszálló hatóságok magatartására ld.: Papers PPC XII. köt. a Bandholtz-misszió anyaga, valamint Documents VI. köt. az angol megbízottak jelentései: G. Romanelli: i. m. utolsó fejezetek.

⁹³ Documents, VI. köt. 413—414. l. Troubridge memorandumuma 1919. nov. 4-én; Papers PPC XII. köt. 660. l. Bandholtz-jelentése 1919. aug. 28-án.

Автор указывает на то, что политика Италии определялась не симпатией по отношению к Советской Республике, а великодержавными стремлениями и интересами ее, целью которых явилось вытеснение французов и распространение экономического и политического влияния Италии. В то время Италии не удалось с успехом конкурировать с французской политикой, а в дальнейшем в этом пространстве снова пришлось ей встретиться с более сильным противником, с гитлеровской Германией.

L. ZS. NAGY

LES INTÉRÊTS DE L'ITALIE ET LA HONGRIE 1918—1919

Résumé

La littérature spécialisée hongroise tout aussi bien que celle étrangère ne connaît point dans la période en question l'examen des relations intergouvernementales hungaro—italiennes. Bien que fondée sur sa propre monographie (La Conférence de paix de Paris et la Hongrie, 1918—1919) l'auteur y présente une composition autonome basée sur des matières italiennes et tchécoslovaques devenues récemment accessibles.

En procédant à une comparaison avec les autres puissances l'étude soumet à l'analyse la situation de l'Italie après la guerre, tout en mentionnant les aspirations qu'elle témoigna à l'égard des pays de l'ex-Monarchie Austro-Hongroise. L'auteur ne manque pas de remarquer les incidences qui en découlaient par rapport à la Yougoslavie et la Tchécoslovaquie et pour continuer elle rend compte des négociations hungaro—italiennes engagées à Fiume et à Vienne. Ce faisant l'auteur n'est pas sans renvoyer au dilemme que le gouvernement hongrois éprouva par suite de l'initiative yougoslave, elle se penche sur l'étude de la conception du gouvernement de Károlyi qui accorda la préférence aux relations yougoslavo—hongroises. L'article expose par le détail les entretiens déroulés entre les représentants du gouvernement bourgeois-démocratique hongrois et les politiciens italiens, relate leurs manœuvres, s'occupe du problème crucial des pourparlers, du rôle de Fiume.

L'étude décrit les caractéristiques de la politique que pratiquait l'Italie après la proclamation de la République Hongroise des Conseils et ne manque pas de relever la situation particulièrement favorable que connut ce pays. Elle n'omet pas d'exposer l'activité de la mission italienne et de relater l'attitude que les représentants de l'Italie adoptèrent à la Conférence de paix.

Les relations hungaro—italiennes, ranimées après le déclenchement des luttes armées, préoccupent également l'auteur de l'article, tout aussi bien que le rôle des Italiens visant à contreminer le blocus. Elle ne néglige non plus l'étude des changements accomplis dans la mission ni celle du rôle de Romanelli, de Borghese et d'autres.

L'étude finit par constater que l'activité de la mission italienne de Budapest n'était pas sans refléter la duplicité de la politique italienne et une francophobie caractéristique à cette même politique: tout en concluant des accords concernant des transports de denrées alimentaires, d'armes et de munitions elle ne se refusa pas à encourager la contre-révolution. L'étude mentionne également la discussion déclenchée en Occident en connexion avec les transports italiens et expose la prise de position des dirigeants et de l'opinion publique tchécoslovaques.

L'auteur de l'étude ne tarde pas de souligner que la politique italienne ne se trouva pas guidée par une sympathie à l'égard de la République des Conseils, mais bien par des aspirations au pouvoir et par ses propres intérêts qui inscrivirent à l'ordre du jour d'évincer les Français et d'assujettir la République à l'influence économique et politique de l'Italie. Cependant à cette époque l'Italie n'arriva pas à supporter la concurrence avec la politique française et plus tard elle se heurta dans ce territoire à un ennemi plus acharné: l'Allemagne hitlérienne.